

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

10
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 840 sahifa, 30-oktyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umriqovovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent
Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instituti professori
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Nomozova Qumri isoyevna Geologiya fanlari universiteti "Iqtisodiy geologiya" kafedrasini dotsenti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar departamenti rahbari
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi PKQTUMOTMXHB mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Qishloq xo'jaligida innovatsion xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	8
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich , professor, Zaynutdinova Umida Djalalovna , dotsent	
O'zbekiston-Turkiya do'stligi azaliy qadryatlarimiz zaminida yashab kelmoqda.....	13
O'sman Mesten , Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya-O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari	
O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishini davlat tomonidan	
qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish.....	15
Akkulov Abdulaziz Uralboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekiston Respublikasini "Yashil" iqtisodiyotga o'tish istiqbollari. Muammolar va yechimlar.....	19
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li , doktorant	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "Yashil" iqtisodiyotning o'rni.....	26
Sevara Yaxshimuratova Rustam qizi , assistent-o'qituvchi	
Sanoat barqarorligini ta'minlashda yashil energetikaning o'ziga xos xususiyatlari.....	29
Kadirov Abdumalik Matkarimovich	
Republikamizda "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishda agroxizmatlarni	
rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	36
Mirzayev Q. J. , i.f.d., professor; Jonuzokov M. K. , assistent o'qituvchi	
"Yashil" obligatsiyalarni muomalaga chiqarishning nazariy va amaliy jihatlari.....	40
E. I. Nosirov , i.f.n., dotsent	
Turizm sohasidagi loyihalarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	46
Matkabulova Dilorom Xalilullayevna , PhD	
Koreya Respublikasida yashil (eko) turizmning rivojlanish yo'nalishlari va muammolari.....	51
Islomova Dilrabo Salomovna , kafedra assistenti	
Moliyaviy menejment tizimini transformatsiyalashda raqamli marketing	
samaradorligini baholashning nazariy yondashuvlari.....	55
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich , PhD, dotsent	
Samarqand viloyati ekologik turizm salohiyatidan samarali	
foydalanish asosida ekoturizm klasterlarini shakllantirish.....	62
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi , i.f.b.f.d.; Axrоров Farxod Baxriddinovich , i. f. n.; Xo'jamov Bobur , tadqiqotchi	
Ichki turizmni rivojlantirishda davlatning o'rni.....	68
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
O'zbekistonda turizm sohasini rivojlanishiga global trendlarning ta'siri.....	72
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich , i.f.d., professor	
Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending	
to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan.....	79
Karimova Aziza Maxomadrizoyevna , PhD, docent; Maqsudov Orif Shakirovich , assistant	
Islomiy moliya instrumentlari (muzoraba va mushoraka) va ularni tijorat banklarida qo'llash.....	84
Madraximova Gulasal , dotsent; Safarova Nasiba , magistrant	
Mamlakatimizda "Yashil" iqtisodiyot asosida barqaror rivojlanishni ta'minlashning o'ziga xos jihatlari.....	90
Mustafaqulov Yangiboy Bo'riqulovich , Todjimamatova Mashhura Erkinovna ;	
Nurmatova Hilola A'zamovna ; Berdieva Aziza G'anisher qizi ; Egamberdieva Oydin Abror qizi	
Ways to Improve the Green Recovery in Uzbekistan by Investment and Trade.....	97
Nurbek Khalimjonov , assistant	
Evaluating the Path Towards Sustainable Tourism Development in the Republic of Uzbekistan.....	102
Khusniddin Egamnazarov	
Nexus Between Climate Change and Energy Consumption in Uzbekistan: A Time Series Analysis.....	106
Sarvar Mamasoliyev ; Shodiyor Toxirov	
O'zbekistonda mice turizmini barqaror rivojlanishida qulay infratuzilma.....	112
Xalimova F. N. , katta o'qituvchi	
Ichki turizmni rivojlantirishning ilg'or xorijiy tajribasi va uni	
O'zbekistonda qo'llashning iqtisodiy afzalliklari.....	115
Matkarimov Jahongir Shamuratovich , mustaqil tadqiqotchi	
Agroturizmni rivojlantirish orqali hududlarning barqaror rivojlantirish imkoniyatlari.....	122
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna , kafedra dotsenti	
Turizm sektorida milliy hunarmandchilik mahsulotlarining rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	126
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna , kafedra assistenti	
Роль религиозного туризма в экономике Узбекистана.....	132
Рахимова Дилфуза Мирзакасимовна , преподаватель	
Turistik sanoatining investitsion jozibadorligini boshqarish va samaradorligini baholash.....	139
Sa'dullayeva Gulnoza Sodiq qizi , PhD	

Turizmga innovatsiyon texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari	144
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , doktorant	
O'zbekistonning "yashil iqtisodiy strategiyasi" va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari	147
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich , dotsent	
An Analysis of the Structure of Trade Between China and Uzbekistan	150
Cao Gang , PhD Candidate	
"Daka-Tex" MCHJ XKning marketing faolyatining takomillashtirish.....	160
Musyeva Shoirazimovna , kafedra professori	
Mamlakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda oziq-ovqat xavfsizligining o'rni	164
Ibragimov G'ayrat Abraqulovich , PhD; Shukurova Nilufar Qahramonova , tadqiqotchi;	
Umurov Islombek Furkatovich , tadqiqotchi; Tojiqulov Samandar Orufjon o'g'li , tadqiqotchi	
MDH davlatlarida chorva va parandachilik o'sish dinamikasi	169
Abidov Abdujabbor Abduxamidovich , t. f.n., dotsent	
Tijorat banklarida foiz stavkaning likvidlikka ta'siri	179
Berdiyarov Baxriddin Tavasharovich , iqtisodiyot fanlari doktori, professor	
O'zbekiston moliya bozorini jahon moliya bozoriga integratsiyalashuvining dolzarb masalalari	186
Burxanov Aktram Usmanovich , i.f.d., prof.; Xudoyqulov Xurshid Xurramovich , i.f.d., prof.	
O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishiga oid	191
Ruzibayev Jahongir Nodirovich	
O'zbekistonda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori hozirgi holati tahlili.....	194
Ro'ziqulov Abdimo'min Qussam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Raqamli texnologiyalar orqali turizm industriyasini rivojlantirish usullari	200
R. P. Zarikeyev , mustaqil doktorant	
Korxona iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda inson resurslaridan foydalanish amaliyoti	206
Abdualimov Ashraf Qurbonaliyevich , doktorant	
Oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt shakli mablag'lari bo'yicha xarajatlar	
va ular hisobining amaldagi holati	211
Abdujalilova Dilnoz Abdusattorovna , doktorant	
O'zbekistonda oziq-ovqat bozori nazariy tahlili.....	216
Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi , doktorant	
Sug'urta munosabatlarini takomillashtirishning istiqbollari	221
Abdutarapova Dildora Farxodjon qizi , doktorant	
Functions of Management in Education and Its Significance	231
Akhatova Shakhnoza Akram kizi , teacher	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyalashtirishni yangicha	
usullarini o'rganishning ayrim dolzarb masalalari	235
Ametov Quvondik Mamatjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Yog'-moy sanoati korxonalari kapitali rentabelligini oshirish yo'nalishlari.....	238
Amirzoda Hamrayev , katta o'qituvchi	
Banklararo to'lov tizimini raqamli iqtisodiyotdagi rolini oshirish choralari	244
Amonov Alisher , o'qituvchi	
Baholash faoliyatini raqamlashtirish istiqbollari.....	248
Bobirjon Aktamov , katta o'qituvchi	
Marketing xizmati samaradorligini baholashda PEST tahlil usulining ahamiyati va qo'llash imkoniyatlari	253
Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li , katta o'qituvchi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining vujudga kelish zarurati, umumiy hisobotlarining tuzilishi	
va O'zbekistonning MHXSga o'tishida vujudga keladigan muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli	
yo'nalishlari	259
Djurayeva Iroda Bahrom qizi , doktorant, o'qituvchi	
Samaradorlikni korxona iqtisodiyotida tutgan o'rni	265
Fayziyeva Nilufar Shuxrat qizi , PhD, katta o'qituvchi	
Avtomobil transporti korxonalarida amortizatsiya xarajatlari va uning hisobini takomillashtirish masalalari...	269
G'anibayev Ilxomjon Shokiraliyevich , doktorant	
Turistlar statistik hisobini olib borish bo'yicha xalqaro standartlar va tajribalar tahlili	275
Jumanova Zilola To'ychiyevna , doktorant	
Tijorat banklari ipotekali kreditlarining qaytuvchanlik holatini barqarorlashtirish choralari	280
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li , kafedra o'qituvchisi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni	
amalga oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	284
M. Samiyeva , kafedra assisenti	
Assessment of the Economic Effectiveness of the Railway Transport System	288
Mannonov Shahruhmirza Abdurashidovich , independent researcher	
O'zbekistonda mikromoliya tashkilotlarining iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish yo'llari.....	294
Nazarova Muslima Nazarovna , PhD, i.f.f.d., katta o'qituvchi	

Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	301
Odilov Dilshodjon Tulqinovich	
O'zbekistonda paxtachilik majmuasining iqtisodiy samaradorligini oshirish	307
Xoliqov Tolibjon Luptullaevich , kafedra assistenti	
Ta'lim tizimi boshqaruvida "time menejmenti" texnologiyalarini qo'llash.....	311
Radjabova Gavxar Umarovna , kafedra dotsenti	
Improving Trade Effectiveness Through Merchandising: Theory and Practice	316
Ravshan Aliyevich Allayorov , Associate Professor	
An'anaviy moliya tizimidagi yangi yondashuv va yechimlar	319
Abrorov Sirojiddin , PhD; Bunyod Usmonov , PhD	
Ijtimoiy fondlar va maqsadli jamg'armalar faoliyatini takomillashtirish	325
Samiyeva Gulnoza Toxirovna , PhD, i.f.f.d.	
Tikuv-trikotaj korxonalarining brend jozibadorligini marketing strategiyalari asosida oshirish.....	332
Sh. Sh. Ziyayeva , katta o'qituvchi	
Surxondaryo mintaqasining ekoturizm salohiyati nuqtayi nazaridan baholash	337
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
Совершенствование учета неиспользованных основных средств в Республике Узбекистан.....	340
Усманов Фаррух Обитхонович , научный сотрудник кафедры	
An'anaviy moliya tizimining metodologik muammolari, shuningdek moliya tizimida yuz beruvchi inqirozlar va ziddiyatli vaziyatlarning yuzaga kelish sabablari	348
Xabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich , stajor tadqiqotchi; Sindarov Fazliddin Kaxramonovich , kafedra assistenti	
Dehqon xo'jaliklarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirishda tomorqa xizmati klasterlarini takomillashtirish	355
Xamrayeva Sayyora Nasimovna , kafedra professori; Ochilova Nargiza Akramovna , doktorant	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	360
Nosirov Javlonbek Jamoliddin o'g'li , doktorant; Raxmatov Ziyodullo Nosirovich , dotsent	
BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida kambag'allikni qisqartirish va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash masalalari.....	363
Yusupov M. S. , PhD	
Мировые финансовые центры точки роста экономики	369
Абдуллаев Анвар Фархадович , PhD., доцент кафедры	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy ijtimoiy qarashlaridagi umumiylik va xususiylik	375
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , PhD	
Математическое обоснование вычисления моды и медианы в статистике.....	379
Бердикулова Ирода Райимкуловна , старший преподаватель; Усманов Шахзод Шохрухович , студент	
Yirik soliq to'lovchi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishda soliq ma'murchiligining istiqbollari.....	390
G'aniyev Shaxriddin Vohidovich , i. f. d., Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich , PhD	
Sog'lomlashtirish turizmi klasterlari faoliyatida innovatsion faoliyatni boshqarishning kross-innovatsiyalar asosidagi modeli	395
G'ofurov Azizbek Umarjonovich , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklari faoliyatidagi kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish yullari.....	400
J. Y. Isakov , i.f.d, professor	
Mehnat bozorining raqamlashgan iqtisodiyotdagi statistik masalalari.....	405
A. Abduvohidov , i. f.d., professor	
Davlat oliy ta'lim tashkilotlarida xarajatlar hisobini yuritish.....	407
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich , PhD	
Актуальная ситуация в сегменте теневой экономики в Республике Узбекистан.....	412
Кошанов Абдимурат , независимый исследователь	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	416
Qurbonova Shaxrinoz , doktorant	
Erkin iktisodiy hududlarda investitsion faollikni oshirish masalalari.....	420
Qilicheva Kamola Muzaffarovna , mustaqil tadqiqotchi	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida).....	425
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich , erkin izlanuvchi	
Sug'urtada assistans xizmatlarini takomillashtirish	433
Maxmudov A. M.	
Цифровизация бухгалтерского учета.....	439
Мирсодикова Дилобар Дилшод кизи , самостоятельный соискатель	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish.....	445
Nasurova Kamola Ravshanovna , PhD	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	451
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент; Нуриллаев Шердил Жамолiddin угли , магистр	

Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari.....	456
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish	460
Berdiyeva Dilfuza Axatovna , PhD, dotsent	
Экономика знаний как высший ступень развития инновационной экономики	466
Хасанхонова Нодира Исаметдиновна , PhD	
Kichik biznes subyektlarini samarali investitsiyalashning ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi.....	471
Ruziyeva Dilobar Isomjonovna , iqtisod fanlari nomzodi	
Davlat-xususiy loyihalarining mazmun-mohiyati, ilmiy-nazariy asoslari	481
Suleymanov Farrux Raximjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Комплексный анализ хозяйственно-экономической деятельности и устойчивости АО "Узавтосаноат"	487
Туйчиев Комилжон Лазизович , доцент кафедры	
Экономическая сущность и важность повышения эффективности	
производства каракулеводческой продукции.....	493
Тулкин Хайтмуродович Фармонов , профессор; Нуриллаев Жамолiddин Ярашевич , докторант	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	499
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , PhD, kafedra dotsenti	
Инновационные методы энергосбережения как способ повышения	
конкурентоспособности предприятия	503
Хамдамова Гавхар Абсаматовна , к.э.н., профессор	
Hudud sug'oriladigan yerlarida suv resurslaridan foydalanish holati tahlili	508
Shoxujayeva Zebo Safoyevna , i. f.n., professor, katta ilmiy xodim	
Hududlarning moliyaviy-investitsion salohiyatini oshirishning nazariy va amaliy jihatlarini	513
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi , kafedra dotsenti i.f.d.	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xodimlar faoliyatining axborot tizimlarini samarali tashkil qilish.....	521
Yuldashev Furqat Nurilloevich , doktorant	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyoti sharoitida elektron biznesni rivojlantirish yo'llari	524
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich , PhD; Akramov G'ayrat Otabek o'g'li , talaba	
An Analysis of Green Taxation and Its Effect on Economic Growth	530
Fayzieva Nargiza Rabimovna , PhD	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy jihatlarini	537
Qurbonov Jasurbek Pozilovich , kafedra dotsenti	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriyasining rivojlanishi va istiqboli	540
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich , PhD, kafedra dotsenti	
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ	
boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	544
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna , mustaqil tadqiqotchi	
Markaziy Osiyo davlatlarida rekreatsiya turizmi	548
Shaymanova Nigora Yusupovna , doktorant	
Korxona investitsiyalari xususidagi ilmiy-nazariy yondashuvlar va qarashlar evolyutsiyasi.....	552
Eshqo'ziyev Oxunjon Oybek o'g'li , doktorant	
O'zbekiston sanoatining rivojlanish tendensiyalari, muammo va yechimlari.....	559
Shavqiyev Erkin , i. f. n.	
"Yashil iqtisodiyot"ga o'tish zaruriyati, dastaklari va uning o'ziga xos tamoyillari	565
Berdiyev Baxtiyor Sodiqovich , kafedra dotsenti	
Innovatsion faoliyatni rivojlantiruvchi omillar va ulardan samarali foydalanish yo'nalishlari	571
Ashurov Maxammadjon Sotvoldiyevich , i.f.n., kafedra dotsenti	
Ijtimoiy tarmoqlar analitikasi.....	576
S. Qulmatova , PhD, dotsent	
Analysing the Functioning of Enterprise Management in the Context of Institutional Reforms	581
Kurpayanidi Konstantin Ivanovich , Professor	
Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini baholash	586
Ruxsatova Rushana O'ktamovna , erkin tadqiqotchi	
Soliq tushumlarini prognozlashtirish modellarini qurishning klassik va intellektual usullari	593
Narmanov Ulug'bek Abdugapparovich , PhD; Maqsudov Azamat Maqsud o'g'li	
Kompaniyani samarali boshqarishda marketingning o'rni va uning tamoyillarini qo'llash istiqbollari.....	598
Usmonova Dilfuza Ilhomovna , kafedra dotsenti	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё.....	602
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли , научный сотрудник	
Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobi va uni takomillashtirish.....	608
Artikov Kurbonazar Amonovich , mustaqil ilmiy tadqiqotchi	
Innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalarning ahamiyati.....	614
Asamxodjaeva Shoirra Shukurullaevna , katta o'qituvchi	

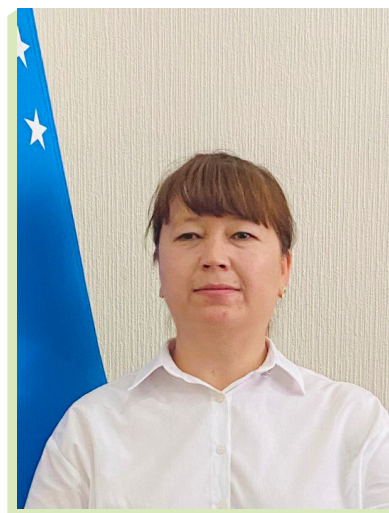
Перспективы развития инноваций и роль стартапов: зарубежный опыт, проблемы и решения.....	618
Ачилова Ширин Шавкат кизи , старший преподаватель	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlashda garov ta'minotini takomillashtirish	622
Bazarova Nigora Ravshanovna , kafedra dotsenti	
Sug'urta tashkilotlari investitsiya faoliyatini boshqarish masalalari	627
Kenjayev Ilhom G'iyozovich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	632
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich , Scientific researcher	
Tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'llari	637
Mirpulatova Luiza Mansurovna , doktorant	
Tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlarini kreditlash metodologiyasining ekonometrik tahlillari.....	642
Norov Akmal Ruzimamatovich , DSc, kafedra professori	
Tijorat banklarida kreditlash amaliyotini takomillashtirish yo'llari	649
Norova Nozima Nabiyeвна , katta o'qituvchi	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	657
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Jahondagi kuzatilayotgan globallashuv va tabiatdagi o'zgarishlar oqibatida kelib chiqayotgan turli xatarlardan himoya qilishda sug'urta tashkilotlari oldida turgan vazifalar ("O'zbekinvest" EISK AJ misolida).....	661
Sayfullo Mirzoyev	
International Experiences on Restoration of Financial Stability Through Indicators in Commercial Banking Sector	666
Solijonova Muxlisa Azamatovna	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	668
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Mamlakat iqtisodiyotini islom moliya instrumentlari orqali rivojlantirish istiqbollari.....	673
Xalikov Ulug'bek Rustamovich , PhD	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	678
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova , mustaqil izlanuvchisi	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini davlat tomonidan qo'llab quvvatlashning innovatsion menejment tamoyillari... 683	
Shaniyazova Zamira Oralbayevna , PhD	
Тенденции развития жилищного строительства.....	688
Алиева Зилола Маматвалиевна , доцент кафедры	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning innovatsion usullari.....	692
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'larining shakllanishi va nazorat qilinishi.....	698
Xusanov Nishonboy Abdusattarovich , filologiya fanlari doktori, professor	
Спиртные напитки - вред здоровью	702
Кариева Халима Икромжоновна , старший преподаватель кафедры	
Importance of Social Infrastructure Development in Rural Areas	706
Munisa Alimova	
Davlat xizmatida agile loyiha boshqaruvi texnologiyasidan foydalanish	709
Isaqova Zebo Murodovna , f.f.n. (PhD), tadqiqotchi	
Korxonalar moliyaviy tahlilining ahamiyati	714
Karimov Eminjon Gapardjonovich , doktorant	
Рекреация как основа духовно-культурного возрождения нации и социально-экономического развития страны	716
Алимова Гузал Алишеровна , Доктор философии (PhD) по экономическим наукам	
Развитие тепличного плодородства и создание в отрасли цепочки добавленной стоимости Республики Узбекистан.....	722
Дурманов Акмал Шаймарданович , PhD, доцент кафедры	
Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirishning innovatsion usullari.....	734
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li , DSc, mustaqil izlanuvchi	
Роль виртуальных банков в развитии экономики Узбекистане.....	738
Каримов Нарбой Ганиевич , доктор экономических наук; Ниязметов Мансур Рустамович	
Xotin-qizlarni ish bilan ta'minlashga ko'maklashish imkoniyatlari	742
Xayitov Abdimannon Buxarovich , iqtisod fanlari nomzodi	
Maxsus iqtisodiy zonalar: mazmun-mohiyati, ulardagi investitsiya muhitini yaxshilash	748
Ja'sur Umirzoqov Artiqboy o'g'li , PhD, dotsent	
Современные тенденции формирования системы критериев рабочих мест в условиях экологизации экономики	754
Ходжаева Нодирахон Абдурашидовна , PhD, профессор	
Yangi O'zbekistonda xizmatlar sohasi – mamlakat taraqqiyotining drayveri	760
Yusupov Muxamadamin , kafedra dotsenti	

Oliy ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlarning zarurati.....	767
Anvar Bazarbayevich Gafurov , PhD (i.f.f.d)	
Kichik sanoat zonalaridagi korxonalar raqobatbardoshligini oshirish.....	774
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich , kafedra dotsenti v.b.	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	778
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Tibbiy sug'urtada innovatsiyalar va IT-texnologiyalarning qo'llanilishi.....	784
Xalikulova Gulzada Tadjimuratovna , PhD, kafedra dotsenti	
Improvement of Scientific Methodological Bases of Innovative Management of Higher Education Institutions.....	789
Gafurova Dilshoda , PhD	
Leveraging Public-Private Partnerships for Strategic Investment Financing.....	793
Yakubova Samira , PhD	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida banklarning o'rni.....	797
Adilova Zohida Ikromjonovna	
Turistik resurslarning salohiyatdan samarali foydalanishning nazariy asoslari.....	801
Alimardonova Zebuniso Mamarajabovna , mustaqil izlanuvchi	
Respublikamizda qimmatli qog'ozlar bozorini raqamlashtirishning o'ziga xos jihatlari.....	805
Xojiyev Jaxongir Dushabayevich , kafedra dotsenti v.b.	
Исследование алюминиевого порошка как строительный материал.....	809
Шарипова Мадина Конгратбаевна , преподаватель	
Bank tizimi samaradorligini oshirishda chakana bank xizmatlarining o'rni.....	812
Raxmatov Temur Sotiboldiyevich , PhD	
Lizing faoliyatini kreditlashda anderraytingdan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari.....	818
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Milliy moliya bozorini rivojlantirish xususidagi ilmiy-nazariy qarashlar.....	824
Burxanov A. U. , i.f.d., professor, Muratov Amir Timur ug'li , talaba	
Iqtisodiyotda yashil innovatsiyalarni joriy etishni konseptual asoslari.....	829
Ruzibayeva Nargiza Hakimovna , kafedra dotsenti	
Цифровизация страховых претензий является основным механизмом развития страховой отрасли.....	835
Узакова Камола Бехзодовна , ассистент кафедры	

IQTISODIYOTDA YASHIL INNOVATSIYALARNI JORIY ETISHNI KONSEPTUAL ASOSLARI

Ruzibayeva Nargiza Xakimovna
SamISI, Investitsiya va innovatsiyalar kafedrası dotsenti

Annotatsiya: So'nggi yillarda ekologik muammolarning kuchayishi barqarorlik va yashil innovatsiyalar kabi tushunchalar alohida ahamiyatga ega bo'lganligini anglatadi. Ushbu nazariy sharh yashil innovatsiyalar konsepsiyasini yanada tadqiq qilish uchun rag'bat bo'lib xizmat qilishi va ushbu mavzuni aniq va har tomonlama ko'rishga hissa qo'shishi mumkin.

Kalit so'zlar: innovatsiya, yashil innovatsiya, radikal innovatsiya, qiymat, barqarorlik, konsepsiya.

Abstract: In recent years, increasing environmental concerns have meant that concepts such as sustainability and green innovation have gained particular importance. This theoretical overview can serve as an incentive for further research on the concept of green innovation and contribute to a clear and comprehensive view of this topic.

Key words: innovation, green innovation, radical innovation, value, sustainability, concept.

Аннотация: В последние годы растущая обеспокоенность по поводу окружающей среды привела к тому, что такие концепции, как устойчивость и зеленые инновации, приобрели особое значение. Этот теоретический обзор может послужить стимулом для дальнейших исследований концепции "зеленых инноваций" и способствовать ясному и всестороннему взгляду на эту тему.

Ключевые слова: инновации, зеленые инновации, радикальные инновации, ценность, устойчивость, концепция.

KIRISH

Inson faoliyatining atrof-muhitga ta'siri global va jamiyat uchun tobora ortib borayotgan tashvishga aylandi. So'nggi yillarda qazib olinadigan yoqilg'idan karbonat angidrid gazi chiqindilari rekord darajaga yetdi, 1900-yildan 2018-yilgacha dunyo bo'ylab o'rtacha dengiz sathi 20 cm ga ko'tarildi, jazirama to'lqinlar, o'rmon yong'inlari va havoning ifloslanishi ko'paydi. Bundan tashqari, so'nggi bir necha yil ichida asosiy issiqxona gazlarining konsentratsiyasi o'sishda davom etdi va 2017–2021-yillardagi global o'rtacha sirt harorati qayd etilgan eng issiq haroratlar qatoriga kiradi. Bundan tashqari, dunyoning barcha mintaqalarida ekstremal ob-havo va iqlim hodisalarining chastotasi va intensivligi oshdi. Bu hukumatlar tomonidan atrof-muhitga yetkazilgan zararni kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirishga bo'lgan ehtiyojning ortishiga olib keldi ^[1].

Biroq ekologik muammolarni hal qilish nafaqat davlat siyosati, balki bu muammolarni kamaytirishda tashkilotlar ham juda muhim rol o'ynaydi. Aslida, hozirgi biznes bozorida tashkilotlar ikki tomonlama tendentsiyaga samarali javob berishlari kerak. Bir tomondan, tashkilotlar resurslar, imkoniyatlar va investitsiyalarni talab qiladigan doimiy innovatsiyalar orqali samaradorlik va bozor ulushiga erishishlari kerak. Boshqa tomondan, tashkilotlar ma'lum darajada axloqiy mas'uliyat va o'zlari faoliyat yuritayotgan jamiyat bilan uyg'unlikka erishishlari kerak. Shu sababli, bugungi kunda biznes raqobatbardosh moslashuv (innovatsiya) va qonuniylikni sozlash (barqarorlik va atrof-muhitga hurmat) o'rtasidagi muvozanatni topish masalasi muhimdir.

Yashil innovatsiyalar bugungi kunda tashkilotlar uchun juda muhim hisoblanadi, chunki iste'molchilar kompaniya va muassasalardan ishlab chiqarish va ekologik barqarorlik o'rtasidagi ushbu muvozanatni muvofiqlashtirish choralarini ko'proq talab qilmoqdalar. Ilmiy adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, hozirgi vaqtda yashil innovatsiya raqobatbardosh ustunlikka erishish uchun biznes strategiyasi hisoblanadi, chunki u barqaror va mas'uliyatli ravishda yangi bozorlarni ochish yoki yangi mahsulotlar va ilovalarni ishlab chiqishga yordam beradi. Ushbu turdagi innovatsiyalarning ahamiyati shundaki, u kompaniyalarga toza va samarali texnologiyalardan foydalanish holda bozorda raqobatlashishga imkon beradi va yangi barqaror iste'mol shakllariga moslashishga yordam beradi. So'nggi bir necha yil ichida atrof-muhitni muhofaza qilish qoidalariga rioya qilish va iste'molchilarning ekologik imtiyozlarini qondirish bosimi ortib borayotganligi sababli, yashil innovatsiyalar raqobatbardosh ustunlik manbaiga aylandi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Bir qancha tadqiqotchilar ^[2] iqtisodiyotda yashil innovatsiyalarni joriy etishga erishadigan va biznes samaradorligini oshirgan holda atrof-muhitga yetkazilgan zararni kamaytiradigan yangilik turini taklif qilishdi. Bu yashil innovatsiyalar konsepsiyasini o'z ichiga olgan g'oya bo'lib hisoblanadi. Yashil innovatsiya deganda ma'lum darajada yangilikni o'z ichiga olgan ekologik mahsulotlar, xizmatlar va jarayonlarni izlash, ilgari surish va rivojlantirish tushuniladi. U tabiatga zarar keltirmasdan, atrof-muhitni hurmat qilmasdan va uni konsepsiyasini yaratishda, foydalanishda va yo'q qilishda ekologik bo'lmagan mahsulot yoki xizmatlarni taqdim etishga qaratilgan yangi innovatsion g'oyalardan iborat.

Yashil innovatsiya tushunchasi ilm sohasida alohida qiziqish uyg'otib bormoqda. Ushbu qiziqish konsepsiyaning asosiy oqibatlarini chuqur tushunishga harakat qilgan adabiyotlarning ko'payishiga olib keldi. Ushbu nazariy sharh yashil innovatsiyalarning asosiy qoidalari, tarkibiy qismlari va takliflarini asoslashga imkon beradi. Shunday qilib, tadqiqotchilar yashil innovatsiyalarni tushunish va uni o'rganishga qiziqqanlarning barchasi ushbu ishda konsepsiyaning nazariy asoslarini olish va konseptual ma'lumot bazasini qabul qilish uchun kerakli ma'lumotlarni topadilar.

Innovatsiyalar uzoq vaqtdan beri tashkilotning raqobatbardoshligi va muvaffaqiyati uchun muhim vosita hisoblanib kelgan va mavzu bo'yicha juda ko'p adabiyotlar mavjud. Oslo qo'llanmasi ^[3] innovatsiya deganda natijalar va samaradorlikni yaxshilash maqsadida mahsulot, jarayon, marketing va kompaniya tashkilotidagi muhim o'zgarishlar tushunchasi yoki muhim o'zgarishlari sifatida ta'riflanadi. Innovatsiya yangi mahsulot, jarayonni yaratish yoki tashkiliy boshqaruvning yangi usulini joriy etishdan iborat murakkab va ijodiy jarayon hisoblanadi.

Yashil innovatsiyalar ishlab chiqarish jarayonlarini o'zgartirishni o'z ichiga olgan ekologik strategiya bo'lib, u resurslar iste'molini kamaytirish, ifloslanishning oldini olish va biznes operatsiyalarida atrof-muhitni boshqarish tizimini joriy etishdan iborat. Yashil innovatsiyalar ta'rifi atrof-muhitga ta'sirni kamaytirishga qaratilgan mahsulotlar, jarayonlar yoki boshqaruv amaliyotlarini anglatadi. Yashil innovatsiyalar, shuningdek, o'zining falsafiy ildizlarini barqaror rivojlanish nazariyasidan oladi, bu tashkilot faoliyati va uning tabiiy muhitga ta'siri o'rtasidagi munosabatni bildiradi ^[4]. Yashil innovatsiyalarning asosiy yo'nalishi chiqindilarni kamaytirish, ifloslanishning oldini olish va atrof-muhitni boshqarishga qaratilgan tizimni joriy etishga qaratilgan.

Ta'kidlash kerakki, yashil innovatsiyalar tushunchasi muqarrar ravishda juda ko'p turli xil talqinlar uchun joy qoldiradi. Yana bir muammo - turli terminologiyadan foydalanish holati mavjudligi. Yashil innovatsiyalardan tashqari, adabiyotlarda ushbu konsepsiyani tavsiflash uchun quyidagi atamalar qo'llaniladi: eko-innovatsiya, barqaror innovatsiya, barqarorlikka asoslangan innovatsiya, yashil texnologiyalar, ekologik innovatsiyalar yoki ekologik texnologiyalar ^[5]. Ular tovarlar, xizmatlar, ishlab chiqarish jarayonlari yoki biznes modellari taalluqlidir. "Eko-innovatsiya" tushunchasi ilk bor adabiyotda 1996-yilda "Driving Eco-Innovation" kitobida paydo bo'lgan. Klod Fusler va Piter Jeyms tomonidan yozilgan "Innovatsiya va barqarorlik uchun ilg'or intizom" kitobida eko-innovatsiyalarni "mijoz va biznes qiymatini ta'minlaydigan, ammo atrof-muhitga ta'sirni sezilarli darajada kamaytiradigan yangi mahsulotlar va jarayonlar" deb ta'riflaganligini ko'rish mumkin ^[6]. Ushbu konsepsiya shuningdek, "yangi g'oyalar, hatti-harakatlar, mahsulotlar va jarayonlarni ishlab chiqadigan, ularni qo'llaydigan yoki joriy etuvchi va ekologik yuklarni kamaytirishga yoki ekologik jihatdan belgilangan barqarorlik maqsadlariga hissa qo'shadigan tegishli ishtirokchilarning (firmalar, siyosatchilar, uyushmalar, uyushmalar, cherkovlar, xususiy uy xo'jaliklari) barcha choralarini" sifatida tushuniladi.

Yevropa Komissiyasining ta'kidlashicha, yashil innovatsiya "atrof-muhitga ta'sirni kamaytirish yoki tabiiy resurslardan, shu jumladan energiyadan yanada samarali va mas'uliyatli foydalanishga erishish orqali barqaror rivojlanish maqsadi sari sezilarli va isbotlangan muvaffaqiyatga erishishga qaratilgan innovatsiyalarning har qanday shaklidir" ^[7]. Adabiyotlarda yashil innovatsiyalar, boshqalar qatori, "atrof-muhitga foyda keltiradigan va shuning uchun ekologik barqarorlikka hissa qo'shadigan yangi yoki o'zgartirilgan jarayonlar, amaliyotlar, tizimlar va mahsulotlardan iborat innovatsiyalar" ^[8]. Eko-innovatsiya, shuningdek, "konsepsiyaning atrof-muhitga ta'sirini kamaytirishga aniq urg'u berishini aks ettiruvchi innovatsiya, bunday ta'sir mo'ljallanganmi yoki yo'qmi? Va u mahsulotlar, jarayonlar, marketing usullari va tashkiliy uslublardagi innovatsiyalar bilan cheklanib qolmay, balki ijtimoiy va institutsional tuzilmalardagi innovatsiyalarni ham o'z ichiga oladi.

Eko-innovatsiyalarning eng ko'p keltiriladigan ta'riflaridan biri bu R. Kemp va P. Pirson tomonidan taklif qilingan ta'rif bo'lib, unga ko'ra yashil innovatsiyalar "mahsulot, ishlab chiqarish jarayoni, xizmat ko'rsatish yoki ishlab chiqarish, o'zlashtirish yoki ekspluatatsiya qilish" deb tushunilishi kerak. Tashkilot uchun yangi bo'lgan va uning hayoti davomida atrof-muhit xavfini, ifloslanishni va resurslardan foydalanishning (shu jumladan energiyadan foydalanish) boshqa salbiy ta'sirini tegishli alternativlarga nisbatan kamaytirishga olib keladigan boshqaruv yoki biznes usuli" ^[9]. Ushbu ta'rif ko'pincha adabiyotlarda eng universal deb hisoblanadi.

Ilm-fan yuqoridagi atamaga ta'rif berishga ko'p urinishlar qildi. "Yashil innovatsiya" yoki "eko-innovatsiya" atamasi bir xil tushunilmaydi va odatda juda keng tushuniladi ^[10]. "Yashil innovatsiyalar" tushunchasi bo'yicha

mulohazalarni umimlashtirgan holda shuni ta'kidlash kerakki, ko'pchilik ta'riflar rejalashtirilgan faoliyatning yangi xarakterini, shuningdek, atrof-muhitni muhofaza qilishni (atrof-muhitga ta'sirni kamaytirish) hisobga olish zarurligini ta'kidlaydi. Muhim yashil innovatsiyalar "ekologik jihatdan turtki bo'lishi mumkin, lekin qoidalar va me'yorlarga rioya qilish, samaradorlikni oshirish, kirish xarajatlarini kamaytirish (va shuning uchun ishlab chiqarish xarajatlari) kabi boshqa maqsadlarning yon ta'siri sifatida ham paydo bo'lishi mumkin".

TAHLIL VA NATIJALAR

Adabiyotda innovatsiyalarning ikkita asosiy turi ajratiladi: radikal innovatsiya va incremental (ortib boruvchi) innovatsiya. Incremental innovatsiyalar mavjud mahsulot yoki jarayonga yangi yaxshilanishlarni kiritish orqali qiymat yaratishni bildiradi.

Incremental innovatsiya mahsulot, xizmat yoki jarayonning bosqichma-bosqich o'zgarishi va qisqa vaqt ichida natijalarga erishish bilan tavsiflanadi. Ushbu yangilik bozor mavjud mahsulotning o'ziga xos xususiyatlarini yoki boshqa ishlab chiqarish talablarini talab qilganda paydo bo'ladi. Biznesdagi innovatsiyalarning bu turi keng tarqalgan strategik amaliyot bo'lib, ularga omon qolish va daromadlarini oshirishda davom etish imkonini beradi.

Bundan farqli o'laroq, radikal yoki buzuvchi innovatsiyalar ilgari ma'lum bo'lmagan yangi mahsulot yoki xizmatni yaratish, ya'ni bozorda hali mavjud bo'lmagan narsani yaratishni anglatadi. Bunday innovatsiyalar katta investitsiyalar, fidoyilik, vaqt, tadqiqot va ishlanmalarni talab qiladi. Shu sababli, kompaniyalar ko'pincha radikal innovatsiyalarni emas, balki qo'shimcha innovatsiyalarni tanlaydilar. 1-jadvalda ushbu ikki turdagi innovatsiyalar o'rtasidagi asosiy konseptual farqlar jamlangan.

1-jadval: Radikal va incremental innovatsiyalarni farqlash¹

Radikal innovatsiya	Incremental innovatsiya
Yangi mahsulot yoki xizmat taklifi	Yangi mahsulot yoki xizmat taklifi
Yuqori darajadagi risk va noaniqlik	Past darajadagi risk va noaniqlik
Yangi texnologiyalarni qo'llash	Mavjud texnologiyalarga minimal o'zgartirish
Bozorda, sanoatda yoki kompaniyada keskin o'zgarishlarga olib kelishi mumkin	Mavjud bozorga osongina moslash mumkin

Bir nechta tadqiqot va mualliflar innovatsiya shakllarini muhokama qiladilar, ammo biznes sohasidagi eng dolzarb nazariya 2005-yilda Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (IHTT) tomonidan ishlab chiqilgan Oslo qo'llanmasidir. Ushbu qo'llanma innovatsiyalarning to'rtta shaklini ajratib ko'rsatadi: mahsulot innovatsiyasi, jarayon innovatsiyasi, marketing innovatsiyasi va tashkiliy innovatsiyalar. Ushbu tasnif sanoat va xizmatlar, shu jumladan davlat xizmatlari uchun ham amal qiladi.

Birinchidan, mahsulot innovatsiyasi deganda yangi mahsulot yoki xizmatlarni yaratish yoki mavjud mahsulot va xizmatlarni takomillashtirish tushuniladi. Oslo qo'llanmasida ko'rsatilgandek, mahsulot innovatsiyasi dizaynga sezilarli o'zgarishlar kiritilganda sodir bo'ladi, natijada mahsulot yaratilgan operatsiya yoki foydalanish xususiyatlari yaxshilanadi. Mahsulot innovatsiyasiga materiallar va tarkibiy qismlarni yaxshilashda qo'llaniladigan bilim yoki texnologiya yordamida erishiladi. Biroq, mahsulotga ba'zi o'zgarishlarning mavjudligi ham marketing innovatsiyasi sifatida qoralishi mumkin.

Ikkinchidan, marketing innovatsiyasi tashkilot tomonidan ilgari ishlatilmagan marketing usullarini qo'llashdan iborat bo'lib, dizayn, qadoqlash, joylashishni aniqlash, reklama va hokazolarda tegishli o'zgarishlarni keltirib chiqaradi. Innovatsiyaning bu shakli asosan savdo hajmini oshirishga qaratilgan. Oslo qo'llanmasi shuni ko'rsatadiki, bu turdagi innovatsiyalar yangi bozorlarni ochishni nazarda tutadi va u 4P (mahsulot, narx, tarqatish va aloqa)ni o'zgartirishni ham talab qiladi. Oslo qo'llanmasiga ko'ra, 4Ps innovatsiyab deb hisoblanishi uchun mahsulot dizayn va qadoqlashda sezilarli o'zgarishlarga ega bo'lishi kerak; narxda, u talab va taklif qilingan variantlardan kelib chiqqan holda bir xil darajada sezilarli o'zgarishlarga ega bo'lishi kerak; tarqatishda, masalan, franchayzingni amalga oshirish kabi yangi savdo kanallari amalga oshirilganda; reklamada, logotipga o'zgartirish kiritilganda yoki mijozlar bilan munosabatlarni boshqarish amalga oshirilganda.

1 Muallif ishlanmasi

Uchinchidan, texnologik innovatsiyalar ishlab chiqarish yoki tarqatish birligi xarajatlarini kamaytirish va yangi yoki takomillashtirilgan mahsulotlar sifatini, ishlab chiqarishini yoki tarqatilishini yaxshilash uchun texnika yoki dasturiy ta'minotdagi katta o'zgarishlar orqali erishiladi. Masalan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini takomillashtirish jarayon innovatsiyasi hisoblanadi, chunki ular yordamchi faoliyatning samaradorligi va sifatini oshiradi. Demak, jarayon innovatsiyasining asosiy maqsadi ishlab chiqarish birligi tannarxini kamaytirish va unumdorlikni oshirishdan iborat.

To'rtinchidan, tashkiliy innovatsiyalar kompaniya boshqaruvi, amaliyoti va protseduralaridagi sezilarli o'zgarishlardan iborat. Bu mehnat taqsimoti, strategiya yoki tuzilmadagi o'zgarishlarni nazarda tutadi. Bundan tashqari, bilimlarni boshqarishni yangilash, ishlab chiqarish, yetkazib berish va sifatni boshqarish operatsiyalarini boshqarish tizimlarini joriy etish kabi innovatsiyalarning ushbu turiga tegishlidir. Xuddi shunday, mijozlar va yetkazib beruvchilar o'rtasidagi munosabatlardagi yaxshilanishlar tashkiliy yangilik hisoblanadi. Kompaniyalar qanday qilib turli tashkiliy qarorlar, amaliyotlar va protseduralardan foydalangan holda eko-innovator bo'lishi mumkinligini tushunish uchun ushbu turli xil innovatsiya shakllarini aniqlash va konsepsiyalash qiziq. Shunday qilib, yashil innovatsiyalar uni amalga oshirishga yondashuvga qarab innovatsiyaning barcha to'rtta shaklini o'z ichiga olishi mumkin. Bundan tashqari, yuqorida aytib o'tilganidek, yashil innovatsiyalarning asosiy komponenti uning barqaror rivojlanishga qo'shgan hissasidir, chunki u ekologik muvozanatga erishadigan iqtisodiy rivojlanishga intiladi. Xususan, yashil innovatsiyalar to'g'ridan-to'g'ri barqarorlikning ekologik o'lchovi bilan bog'liq, chunki keyingi bo'limda ko'rib chiqiladi.

Yashil innovatsiyalar samarali barqaror rivojlanish uchun eng muhim strategik vositalardan biriga aylandi. Ilgari atrof-muhitni muhofaza qilish faoliyatiga sarmoya kiritish kerak emas edi, ammo qat'iy ekologik qoidalar va keng tarqalgan ekologiya amaliyotda raqobat qoidalarini o'zgartirdi. Bu yashil innovatsiyalar kabi ekologik barqarorlik bilan bog'liq usullar va jarayonlarning kengayishiga olib keldi. Bundan tashqari, so'nggi yillarda iste'molchilarning barqarorlik haqidagi xabardorligi o'sib borayotganini hisobga olsak, ko'plab kompaniyalar yashil kun tartibidan yashil innovatsiyalarga asoslangan biznes modeliga erishish uchun vosita sifatida foydalanishdi. Shunday qilib, yashil innovatsiya amaliyotlari barqaror mahsulotlar uchun ko'proq pul to'lashga tayyor bo'lgan va firmalardan tobora mas'uliyatli mahsulot va xizmatlarni kutayotgan mijozning talablariga mantiqiy javobdir. Aslida, oldingi tadqiqotlar ^[11] yashil innovatsiya tashabbuslari kompaniyaning ishlashi va raqobatbardoshligini oshirishga hissa qo'shishini ko'rsatadi, chunki yashil innovatsiyalar amaliyotlari mahsulot qiymatini oshiradi va ekologik farqlashdan foydalangan holda raqobatdosh ustunliklarni yaratadi.

Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, adabiyotlarda innovatsiya "dizayn + mahsulot" yig'indisi ekanligini ko'rsatadi. Shunga ko'ra, yashil innovatsiyalar "eko-dizayn + eko-ishlab chiqarish" yig'indisi sifatida belgilanishi mumkin, chunki GI ekologik mahsulotlar yoki jarayonlarni ishlab chiqish, energiya tejash, ifloslanishning oldini olish va ekologik mahsulotlar dizaynini o'z ichiga olgan texnologiyalarda innovatsiyalarni qo'llashni o'z ichiga oladi. Xuddi shunday, Vang va boshqalar ^[12] yashil innovatsiyalarni yashil mahsulotlar va xizmatlarni rivojlantirish orqali barqaror rivojlanishga va tabiiy resurslarni saqlashga erishishga qaratilgan innovatsiyalar sifatida belgilaydi. Xuddi shu yo'nalishda, ba'zi mualliflar ^[13] yashil innovatsiyani ishlab chiqarish yoki loyihalash jarayonida ekologik toza xom ashyolardan foydalanish yoki qabul qilish orqali barqaror mahsulotlar va jarayonlarni rivojlantirish sifatida belgilaydilar. Bu jarayon, shuningdek, eko-dizayn yoki eko-ishlab chiqarish tamoyilini qo'llashni o'z ichiga oladi. Ya'ni, mahsulot yoki jarayon g'oyasi o'ylab topilgan paytdan boshlab atrof-muhit e'tiborga olinadi, balki faqat uning foydalanish muddati tugashi bilan emas. Shunga ko'ra, yashil innovatsiyalar asosan ishlab chiqarish jarayonlariga e'tibor qaratgan bo'lsa-da, ba'zi kompaniyalar bu tendentsiyani nafaqat ishlab chiqarishni, balki barcha jarayonlarini, shu jumladan tarqatish kanallari va sotishdan keyingi xizmatlarni qayta loyihalash orqali kengaytirdilar. Demak, yashil innovatsiyalar butun biznes tsikliga, ya'ni tijorat mahsulotlarini loyihalash, ishlab chiqarish, yetkazib berish va yakuniy foydalanishga kiritilgan innovatsiya bo'lib, asosan ekologik barqarorlikni ta'minlaydi.

Yashil innovatsiyalar har qanday boshqa turdagi innovatsiyalar kabi o'lchanishi mumkin. Biroq, uning ekologik samaradorlikning muhim tarkibiy qismi harakatlarni to'liq baholashni qiyinlashtiradi, chunki u innovatsion jarayon davomida radikal va bosqichma-bosqich turli xil innovatsion omillarni (ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik) o'lchashni talab qiladi. Shuning uchun yashil innovatsiyalarni o'lchash uchun maxsus ko'rsatkichlar kerak va bir nechta xalqaro institutlar ekoinnovatsiyalarni o'lchash uchun ko'rsatkichlar yoki yetakchi tizimlardan foydalanishni tanladilar, ular quyida keltirilgan (2-jadval). Shuni ta'kidlash kerakki, bu ko'rsatkichlar eng ko'p qo'llaniladi, garchi turli xillarini topish mumkin.

2-jadval: Turli muassasalar tomonidan qo'llaniladigan yashil innovatsiya ko'rsatkichlari²

Ko'rsatkichlar	Tashkilot	Qo'llanilishi
Innobarometr indikatorlari guruhi	IHTT Yevropa komissiyasi	Atrof-muhit innovatsiyalar holati
Barqaror rivojlanish ko'rsatkichlari guruhi (SDI)	Yevrostat	Rivojlanish R + D + i, Atrof-muhit
Tirik sayyora indeksi va ekologik iz Korporativ ijtimoiy javobgarlik	WWF Global hisobot tashabbusi	Atrof-muhitni muhofaza qiluvchi tashkilotlar
ISO 26000 standartlashtirish standartlari	Xalqaro standartlashtirilgan tashkilot	Tashkilotlar va jamoat tashkilotlari
Mingyillik rivojlanish maqsadlari ko'rsatkichlari guruhi	Birlashgan Millatlar Tashkiloti	Atrof-muhit, inson taraqqiyoti

2-jadvaldan ko'rinib turibdiki, turli ko'rsatkichlar qo'llash doirasi va tahlil darajalariga ega. Bu yashil innovatsiyalar yoki eko-innovatsion harakatlarni o'lchash uchun tizimli ravishda qo'llanilishi mumkin bo'lgan umumiy ko'rsatkichlar kerakligini aniq ko'rsatadi. Shuning uchun, bu bizga yashil innovatsiyalarni o'lchash uchun bir nechta ishonchli tarozilar mavjudligini ko'rsatadi. Xususan, tasdiqlangan shkalalar, shu jumladan yashil innovatsiya harakatlarini o'lchash uchun maxsus ko'rsatkichlar. Bu sohada o'lchov bir xilligi yo'qligini, doimiy statistik ma'lumotlarning mavjud emasligini va faoliyatga oid ko'rsatkichlarni loyihalash orqali metodologiyadagi kamchiliklarni bartaraf etish zarurligini, qo'shimcha muammo shundaki, yashil innovatsiyalar hali alohida hisoblanmaydi.

Shuni ta'kidlash kerakki, Yevropa Ittifoqi yillar davomida yashil innovatsiyalarda amalga oshirilgan faoliyatni o'lchash muammolariga javob berish uchun muayyan yo'nalishlarni moliyalashni boshlaydi. Misol uchun, Kemp va Pearson^[14] so'rov tahlili, patent tahlili, raqamli va hujjatli manba tahlili kabi turli o'lchov usullarini ta'kidlaydi. Bundan tashqari, IHTT mavjud ko'rsatkichlar va metodologiyalarning kuchli va zaif tomonlarini o'rganadi va yashil innovatsiyalarni o'lchashni kelajakda yaxshilash bo'yicha ko'rsatmalar beradi. Shuning uchun shuni ta'kidlashimiz mumkinki, yashil innovatsiyalarni o'lchash uchun ba'zi ko'rsatkichlar mavjud bo'lsa-da, turli geografik hududlar va tahlil darajalariga qo'llanilishi mumkin bo'lgan ko'proq haqiqiy shkalalarni ishlab chiqish zarurati mavjud.

XULOSA

Ushbu tadqiqot yashil innovatsiyalar munozaralarini davom ettirish uchun asos bo'lib xizmat qilish uchun mo'ljallangan. Shunday qilib, bu yerda ishlab chiqilgan nazariy asos ushbu konsepsiyani yanada chuqurroq o'rganishni rag'batlantirishi mumkin. Yashil innovatsiyalar atrof-muhitni muhofaza qilish va sayyora kelajagini ta'minlash uchun asosiy tushuncha bo'lsa-da, bu sohada hali uzoq yo'l bor. Umid qilamizki, ushbu tadqiqot davomida o'rganilgan konseptual asoslar konsepsiyani yaxshiroq tushunish va katta ilmiy qiziqish uyg'otish uchun qo'llanma bo'lishi mumkin. Kelajakdagi tadqiqotlar yashil innovatsiyalar fonini yanada shifrlashga qaratilgan bo'lishi mumkin. Masalan, inson resurslarini boshqarish yashil innovatsiyalar jarayonlarini rag'batlantirish orqali bu borada asosiy rol o'ynashi mumkin. Garchi bu rolni hal qilishda ma'lum yutuqlarga erishilgan bo'lsa-da, hali uzoq yo'l bor. Bundan tashqari, yashil innovatsiyalar muhimligini ta'minlash uchun uning kompaniya faoliyati yoki raqobatbardoshligi kabi o'zgaruvchilarga ta'sirini empirik tarzda ko'rsatish uchun ko'proq tadqiqotlar o'tkazish kerak. Yana bir dolzarb savol – yashil innovatsiyalarni shakllantirishda tashkiliy madaniyatning rolini, shu jumladan uni rag'batlantirish uchun xodimlarning o'ziga xos xulq-atvorining qanday turlari kerakligini aniqlash. Umid qilamizki, ushbu tadqiqotda jamlangan g'oyalar yashil innovatsiyalar konsepsiyasiga ta'sir ko'rsatadigan ushbu va boshqa muammolarni yanada chuqurroq o'rganishga ilhomlantiradi va oxir-oqibat barqarorroq iqtisodiyotga olib keladi.

2 Bleischwitz R., Bahn-Walkowiak B., Irrek W., Schepelmann P., Schmidt-Bleek F., Giljum S., Lutter S., Bohunovski L., Hinterberger F., Hawkins E. Eco-innovation-putting the EU on the path to a resource and energy efficient economy. In Wuppertal Spezial: No. 38; Wuppertal Institut für Klima: Wuppertal, Germany, 2009.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Galarraga I., Gonzalez-Eguino M., Markandya A. The role of regional governments in climate change policy. Environ. Policy Gov. 2011, 164–182.
2. Chang C.H. The influence of corporate environmental ethics on competitive advantage: The mediation role of green innovation. J. Bus. Ethics 2011, 361–370.
3. Statistical Office of the European Communities. Oslo Manual: Proposed Guidelines for Collecting and Interpreting Technological Innovation Data; OECD Publishing: Berlin, Germany, 1997.
4. Asadi S., OmSalameh Pourhashemi S., Nilashi M., Abdullah R., Samad S., Yadegaridehkordi E., Aljojo N., & Razali NS (2020). Investigating the influence of green innovation on sustainability performance: A case on the Malaysian hotel industry. Journal of Cleaner Production, 258, 120860.
5. Ziółkowski B. (2008). Znaczenie ekoinnowacji dla rozwoju przedsiębiorstw. In A. Graczyk (Ed.), Zrównoważony rozwój w teorii ekonomii i w praktyce (pp. 526-534). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
6. Fussler C., & James P. (1996). Driving Eco-Innovation: A Breakthrough Discipline for Innovation and Sustainability. Pitman Publishing.
7. European Commission (2013). Eco-innovation. The key to Europe's future competitiveness. Publications Office.
8. Oltra V., & Saint Jean M. (2009). Sectoral systems of environmental innovation: An application to the French automotive industry. Technological Forecasting & Social Change, 76(4), 567-583.
9. Kemp R., & Pearson P. (2008). MEI project about Measuring Eco-Innovation. Final report. Netherlands.
10. Carrillo-Hermosilla J., Del Río P., & Könnölä T. (2010). Diversity of eco-innovations: Reflections from selected case studies. Journal of Cleaner Production, 18(10–11), 1073-1083.
11. Henriksen K., Bjerre M., Øster J., Bisgaard T. Green Business Model Innovation – Policy Report; Nordic Council of Ministers: Copenhagen, Denmark, 2012.
12. Wang G., Li Y., Zuo J., Hu W., Nie Q., Lei H. Who drives green innovations? Characteristics and policy implications for green building collaborative innovation networks in China. Renew. Sust. Energ. Rev. 2021, 110875.
13. Albort-Morant G., Leal-Millán A., Cepeda-Carrión G. The antecedents of green innovation performance: A model of learning and capabilities. J. Bus. Res. 2016, 4912–4917.
14. Kemp R., Pearson P. Final Report MEI Project about Measuring Eco-Innovation; UM Merit: Maastricht, The Netherlands, 2007; Volume 10, pp. 1–120.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Тел.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot”
jurnali

O‘zbekiston Respublikasi
Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro‘yxatdan
o‘tkazilgan.